

Univerzita Karlova

Husitská teologická fakulta

Vliv odluky církve od státu na sebepochopení Církve československé husitské

The Influence Of The Separation Of Church From The State On Selfawareness Of
The Czechoslovak Hussite Church

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Jiří Vogel

Autor: Libor Zeitham

Praha 2018

Děkuji vedoucímu této bakalářské práce Doc. Jiřímu Vogelovi, za vedení práce a cenné rady ke zpracovávanému tématu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Vliv odluky církve od státu na sebepochopení Církve československé husitské“ vypracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, březen 2018

Anotace:

Práce popisuje současný stav financování církve po odluce církve od státu. Analyzuje právně finanční vztahy v Církvi československé husitské a snaží se odhadnout budoucí vývoj financování církve a jeho vliv na sebeuvědomění církve jako takové. Peníze v podobě finanční náhrady budou do církve proudit dlouhou dobu (ještě asi 28 let od roku 2015), ale i to je limit, který bude jednou dosažen. Do té doby se uvidí, zda církev bude schopna generovat peníze pro svou činnost z finanční náhrady, kterou po dobu třiceti let dostávala a uzpůsobí svou strukturu a vnitřní vztahy realitě. V opačném případě může dojít i k zániku církve jako instituce.

Annotation:

This thesis describes situation of financing of the church after separation of the church from the state. Thesis analyses financial relations in Czechoslovak Hussite Church and tries to guess future development of financing of the church and its influence to self-awareness of the church itself. The money in the form of a financial support will flow into the church for a long time (about 28 years from 2015). But ones, this limit will be reached. Then we will see whether the church is able to generate money for its activities based on the former financial support that has been receiving for long years and to adapt its structure and inner relations to reality. Otherwise, the church as an institution may diminish.

Klíčová slova:

Odluka církve, stát, finanční vyrovnání, sebeuvědomění, identita, analýza, Církev československá husitská

Keywords:

Church Separation, State, Finance Compensation, Self-awareness, Identity, Analysis, Czechoslovak Hussite Church

Obsah

Úvod.....	7
1. Finance v diecézích a náboženských obcích (NO).....	11
1.1 Financování církví – zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.....	11
1.2 Diecéze.....	12
1.3 Náboženské obce.....	14
1.3.1 Počty věřících v NO zapsaní, skutečná návštěvnost.....	16
1.3.2 Majetek NO.....	17
1.3.3 Financování duchovních.....	17
1.3.4 Charita – dárci.....	17
1.3.5 Ostatní příjmy – rozdíly velká města versus malé obce.....	18
1.3.6 Rozhodování o budoucích výdajích.....	18
1.4 Financování církví v jiných zemích.....	19
1.5 Příklad katolické církve, hospodaření s finančními prostředky.....	20
2. Identita církve - CČSH.....	22
2.1 Identita za druhé generace teologů CČSH.....	22
2.2 Identita v současnosti.....	24
2.3 Utrakvismus – mezi Římem a Lutherem.....	28
2.4 Může být církev chudá?.....	31
2.5 Být nebo mít.....	35
3. Spolupráce církve a fakulty.....	37
3.1 Požadavky CČSH na vzdělání duchovních.....	37
3.2 Disproporce požadavků v bakalářském a v magisterském studiu pro studium jazyků.....	38
4. Co můžeme očekávat do budoucna.....	40
4.1 Co nabídnout člověku v postmoderní společnosti.....	40
4.2 Potřeby člověka.....	40
4.3 Možné směry vývoje CČSH.....	42
Závěr.....	44
Resume:.....	47
Seznam použité literatury:.....	48

Zkratky:

CČSH – Církev československá husitská

NO – náboženská obec

UK – Univerzita Karlova

ÚR – Ústřední rada

ÚR – Úřad ústřední rady

Úvod

Odluka církve a státu je velkou událostí v dějinách církví v České republice. Finanční vyrovnání bude probíhat od roku 2015 dlouhé období. Finanční obnos bude po třicet let převyšovat dotace, které doposud církve ročně od státu dostávaly. Tím nebude dopad na církve v těchto počátečních letech tak citelný. Částka poskytnutá státem na vyrovnání je však takřka konečná (může být navýšena pouze o inflaci v následujících letech). Po ukončení výplaty vyrovnání státu a církví již budou církve hospodařit samostatně, nezávisle na státu. Zde vyvstává mnoho otázek. Vytvoří církve z restitučních peněz takové programy, které ji budou schopny financovat v budoucnu nebo budou tyto peníze využity na režii církve (mzdy, opravy chátrajícího majetku, atd.) a po jejich vyčerpání nastane velké rozčarování?

Z nastalé situace vyplývá nejistota, na kterou je třeba v předstihu reagovat. Žádná změna nenastane ze dne na den, natož v církvi, která má své historické institucionální mechanismy. Mohou nastat dva krajní scénáře optimistický a pesimistický. Vývoj v následujících letech se jistě bude pohybovat někde mezi nimi.

Jeden scénář negativní - pesimistický, kde církev nebude schopna nastartovat mechanismy, které budou generovat příjmy církve. Samozřejmě za pomoci peněz, které po dobu třiceti let poplynou ve zvýšené míře od státu. A zřeknutí se části své vlastní spotřeby těchto peněz na instituční režijní náklady.

Druhý scénář je pozitivní - optimistický. Za pomoci finančních prostředků budou spuštěny programy generující příjem církve a církev pro svou činnost nalezne dostatek dobrovolných členů, kterými zajistí svou činnost.

Velkou roli zde hraje to, že služby, které církev poskytuje, se nedají ohodnotit žádným ceníkem a že lidé do církve vstupují zcela dobrovolně. Obecně malý zájem o účast v organizovaném náboženství dnešní veřejnosti se odráží na dění v církvi. Ale také to, že činnost kněží byla a je placena, tu hraje svou roli. Každá služba i duchovní může být poskytována jen tehdy, pokud je o ní zájem. V případě propadu zájmu musí i ten kdo službu poskytuje korigovat náklady se službou související.

Firma v případě nedostatku zájmu o její služby činnost ukončí, málokdo by pro ni dělal dobrovolně. Církev sice není firma, ale je zde velký prostor pro dobrovolnou práci. Většinou jde o neplacenou práci pro ty, kteří jsou ochotni věnovat svůj volný čas

činností pro pomoc druhým. Je to velký obrat v myšlení lidí dnešní doby, ale Bůh povolává své služebníky ke službě v každé době. Doba placené služby pro církve se chýlí ke svému konci. Nastává doba dobrovolné práce pro církve.

V době, kdy se křesťané scházeli potají, protože byli považováni za nepřátele státu, si křesťané financovali vše dobrovolně sami. Když byli pohané nuceni v římském impériu přestoupit na křesťanství, dělo se to nedobrovolně s nechutí. Jaký smysl pro církve má nedobrovolný křesťan? Pro stát smysl má, protože každý takový člověk je organizovaný a stát je může takto organizované lidi politicky ovlivňovat.

Nyní přišla doba, kdy stát dovoluje křesťanům se svobodně shromažďovat. Nikdo není nucen ke konverzi ke křesťanství. Na tuto svobodu nám (křesťanům) stát již odmítl přispívat, takže se musíme postarat sami.

A nebude to cesta jistě jednoduchá. Zaběhnuté struktury se ne snadno stávají pružnějšími. Určitě je na místě jasně oddělit církve jako společenství a církve jako instituci. Církve jako společenství je tělo Kristovo a Kristus je vede a opatruje svým svatým Duchem, prostřednictvím pomocníka, kterého po svém vzkříšení a odchodu svým spolubratrům poslal. Instituce se řídí svými pravidly a řády vytvořenými lidskou rukou a podléhající světským mechanismům, například trhu. Pokud budou v instituci peníze, bude vždy podléhat ekonomicko-tržním zákonitostem. Vždyť v celé historii od čtvrtého století církve z vlastnictví majetků žila. Boje mezi církví a státem byly boji nejen za nezávislost církve, ale mimo jiné boji o ekonomický prospěch, kdo bude příjemcem desátků, kdo bude vlastnit půdu a další nemovitosti.

Státní podpora v současné době obvykle znamená politickou závislost církve na státu. V zemích, kde se již odluka církve od státu uskutečnila, si církve musí vydobýt své místo sama. Nic není státu dlužna a stát ji také nijak nepodporuje ani neperzekuuje. Nastal ideální čas pro to, aby se ukázalo, jestli církve ve smyslu společenství je v dané lokalitě společenstvím fungujícím na základě křesťanských zásad, kam budou lidé chtít vstupovat a podporovat ho nebo před odlukou fungovalo pouze pseudospolečenství podporované státem vypadající jako církve.

Odpověď na otázku, jestli je církve fungující společenství, nebude vůbec jednoznačná. I v rámci jedné církve mohou jednotlivé sbory (náboženské obce) fungovat velmi dobře a jiné mohou být na hranici rozpadnutí se. Totéž lze říci i v časové linii. Sbor může léta prosperovat, ale neřešené vnitřní nesrovnalosti, případně úmrtí některých

dlouholetých členů mohou vést k rozpadu společenství. Naproti tomu dříve špatně fungující sbor může začít vzkvétat díky přílivu nových členů.

O dlouhodobém úpadku církve (CČSH) hovoří statistická čísla zcela jednoznačně. Z církve, která počítala své členy na statisíce, se stala církev, ke které se podle posledního sčítání v roce 2011 hlásí necelých čtyřicet tisíc lidí. Církev zpočátku počítající s velkou členskou základnou, se stává církví malou.

Snižování počtu aktivních členů v církvích je v současné době problém všech tradičních církví. Na propad je třeba nějakým způsobem reagovat. Evangelium je stále stejné a lidé na jeho zvěstování nějakým způsobem reagují. Ale církevní společenství nemůže ustrnout. Není to jen klub, do kterého se lidé zapíší. Církev je tělem Kristovým pod vedením Ducha svatého.

Dnešní člověk nehledá církevní instituci, do které se zapíše pro dobro a případnou spásu své duše. Dnešní člověk hledá společenství, které umožní jeho seberealizaci, protože do toho určitého společenství vstupuje zcela dobrovolně. Nestojí o to, aby ho někdo stále posuzoval a moralizoval. Stojí o přátelství a společné hledání „cesty a pravdy a života“. Stojí o to někam patřit, někam, kde si ho lidé váží a kde i on může svými schopnostmi obdarovat ostatní.

To by mělo být smysluplným obsahem nabídky církve. Církev, jako společenství, by si měla položit tuto otázku a uvědomit si, zda činnosti, které podniká, vedou k takovému cíli. Sebepochopení svého postavení ve společnosti znamená nehrát si na to, co není, spíše to znamená přizpůsobení se době a vztahům ve společnosti, aniž by byl nějakým způsobem snižován význam evangelia a křesťanského života.

Nezáleží na počtu členů církve. Jak píše biskup Plzeňské diecéze Filip Štojdil v úvodním slově výroční zprávy za rok 2016 „...církev může být bez financí, bez nemovitostí, ale bez lásky umírá. Jak chceme poznat lásku, ne-li od Krista? Jak chceme poznat lásku, ne-li v blízkých lidech.“

V tom spočívá i sebepochopení církve. Máme lásku k Bohu a bližnímu nebo se již dávno rozpustila v rádech a směrnicích. Máme před sebou vždy člověka, našeho bratra nebo jen současného nebo potenciálního člena naší církve? Jsou to otázky, které je možné diskutovat na úrovni náboženských obcí, na úrovni diecéze i na úrovni Ústřední rady CČSH. Ale především by si tyto otázky měl položit každý, kdo má o křesťanství

opravdový zájem a má zájem i na tom, aby církev dále fungovala jako Kristovo společenství.

Odluka církve od státu vymezuje novou situaci, se kterou se bude muset církev vyrovnat. Ano, církev jako celek i každý jednotlivý člen. Postoj každého je důležitý, protože v demokratickém uspořádání daném řády CČSH má každý hlas svoji váhu. Každý se podílí na budoucnosti o bytí či nebytí své církve.

Tématu odluky církve od státu se věnují některé diplomové práce. Pro příklad mohu uvést diplomovou práci Petra Stukabuera napsanou v roce 2012 na ZČU v Plzni. Tato práce však byla napsána před schválením zákona o majetkovém vyrovnání a spíše popisuje historii financování církve na našem území a financování církví v jiných zemích. Netýká se dopadu změny financování na církev jako takovou.

Cílem práce je analyzovat současný stav financování církve. Na základě této analýzy dále posoudit další vývoj CČSH, jak bude církev reagovat na nedostatek finančních prostředků v budoucnu a zda bude potřeba změnit vnitřní uspořádání církevních struktur.

Metodologický postup bude následující:

- a. Prvním krokem bude analýza současného stavu. Jakým způsobem je církev (CČSH) dosud financována.
- b. Jak dlouho finanční příjmy plynoucí od státu vystačí k financování současné struktury církve.
- c. Nutnost změn vnitřního uspořádání církve v případě nedostatku finančních prostředků.

Způsob financování církve má vliv na personální obsazení duchovními, na vystupování církve navenek i na vnitřní uspořádání církve při případném nedostatku financí. Z toho důvodu zde byly po počáteční analýze zařazeny kapitoly o identitě církve, o utrakvizmu jako středním proudu mezi církvemi a kapitola o spolupráci církve a fakulty. Nedostatek financí může zapříčinit nedostatek duchovních v náboženských obcích a nutnost změny vnitřní organizace. Může ovlivnit i spolupráci fakulty s církví, kdy opadne zájem o studium z důvodu nízkého ekonomického ohodnocení vysokoškolsky vzdělaného člověka. Kapitola o utrakvizmu nabízí možnosti, jak komunikovat církev navenek, jako střeň cestu, která by mohla oslovit širší veřejnost.

1. Finance v diecézích a náboženských obcích (NO)

1.1 Financování církví – zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

K 1. 1. 2013 vstoupil v účinnost zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, kterým byl ukončen dosavadní model financování církví a náboženských společností státem. Počínaje rokem 2013 je dotčeným církvím a náboženským společností, které uzavřely se státem smlouvu o vypořádání, ze státního rozpočtu vyplácena **finanční náhrada** (dle § 15 zákona č. 428/2012 Sb.) a po dobu sedmnácti let od nabytí účinnosti zákona (tzv. přechodné období) mají dotčené církve a náboženské společnosti nárok na **příspěvek na podporu činnosti** (dle § 17 zákona č. 428/2012 Sb.).

S nabytím účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi bylo od 1. ledna 2013 zrušeno zvláštní právo na financování podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností.

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů ustanovuje finanční odluku státu a církví, tzn. zrušení systému přímého financování ze státního rozpočtu (zejména hrazení platů duchovních). Výše finanční náhrady pro Církev československou husitskou činila 3 085 312 000 Kč.

Příjmy Církev československé husitské jsou zejména:

1. příspěvky členů na činnost církve,
2. sbírky kostelní (bohoslužebné) a účelové,
3. dary od členů církve i fyzických a právnických osob mimo církve,
4. příjmy získané při církevních úkonech,
5. výnosy z nemovitého i movitého majetku, tj. příjmy z jeho prodeje, pronájmu a zapůjčení za úplatu, dále úroky z vkladů u peněžních ústavů atp.,

6. podíly z příjmů právnických osob založených církví a jejími organizačními jednotkami nebo z příjmů právnických osob, ve kterých má církev nebo její organizační jednotky kapitálovou účast,
7. dotace a příspěvky z prostředků veřejné správy a
8. jiné.¹

1.2 Diecéze

Vzhledem k financování je potřeba ozřejmit i právní vztahy v církvi. Diecéze má právní subjektivitu. Sdružuje finanční prostředky do společných diecézních finančních fondů a hospodaří s nimi; podrobnosti stanoví Hospodářský řád, ve své dozorčí hospodářské činnosti dozírá na hospodaření náboženských obcí a rozhoduje či schvaluje rozhodnutí orgánů náboženských obcí ve věcech uvedených v této Ústavě, v Organizačním řádu a v Hospodářském řádu, plní úkoly příslušející jinak zaměstnavateli ve vztahu k duchovním, působícím v územním obvodu diecéze podle Organizačního řádu a Řádu duchovenské služby. Diecéze je oprávněna vlastním jménem a na vlastní účet vstupovat do práv a povinností, nabývat majetek a nakládat s ním, sjednávat smlouvy s třetími osobami v souladu se svými úkoly.²

Diecéze je příjemcem částky plynoucí ze zákona o majetkovém vyrovnání. Tyto finanční prostředky může dále použít na činnost, která je v souladu s jejím účelem ve smyslu ústavy CČSH a dalších řádů.

O finančních záměrech rozhoduje Diecézní rada, která schvaluje další použití finančních prostředků.

Například ve výroční zprávě Plzeňské diecéze za rok 2016 jsou uvedeny projekty, které již byly dokončeny, pokračovaly ve stavbě nebo projekty, které byly v přípravě.

Tyto projekty se týkaly více náboženských obcí:

- příprava rekonstrukce objektu v Plzni Husova 1,
- příprava rekonstrukce Husova sboru v Táboře,
- rekonstrukce objektu NO Sokolov,

¹ Hospodářský řád CČSH, s.1

² Ústava CČSH, s.23

- rekonstrukce objektu NO Karlovy Vary,
- rekonstrukce objektu NO Horažďovice,
- rekonstrukce objektu NO Rudolfov,
- rekonstrukce objektu kostela a fary v Mirovicích,
- rekonstrukce objektu NO České Budějovice – Čtyři dvory,
- rekonstrukce Husova sboru v Písku a stavba nového kolumbária v Písku,
- stavební projekt Křesťanského domu v Plzni (Husova 1).

Dále výroční zpráva obsahuje hospodaření Plzeňské diecéze za rok 2016

Příjmy	v tis. Kč
Majetkové narovnání	13 829
Prodej cenných papírů	10 000
Výnosy z investic	674
Splátky půjček	448
Úroky termín. účtů	25
Tržby za služby	444
Tržby za zboží	35
Příspěvky od NO	338
Dary	24
Provozní dotace	15
Celkem	25 832
Výdaje	v tis. Kč
Poskytnutí půjček NO	21 890
Pořízení automobilů duchovním	1 344
Opravy nemovitých věcí	1 142
Spotřeba materiálu	237
Spotřeba energie	267
Nákup zboží	37
Opravy a údržba	140
Cestovné	82
Náklady na občerstvení diecézních akcí	78
Služby (tel., IT, odpad, právní, nájemné)	447
Mzdy mimo stát. příspěvek	35
Daně a pojištění	91
Poskytnuté dary a příspěvky	590
Nákup drobného majetku	403
Finanční náklady	38
Celkem	26 821

V uvedené zprávě ve výdajích na mzdy nejsou uvedeny výdaje na mzdy duchovních, které jsou dotovány ze státního rozpočtu.

Z uvedeného je patrné, že se diecéze snaží pomoci náboženským obcím s rekonstrukcí prostor tak, aby prostory vyhovovaly liturgickému i společenskému životu v náboženských obcích. Teprve časem se bude moci zhodnotit přínos těchto investic pro život náboženských obcí, případně provést analýza návratnosti těchto investic. Návratnost zřejmě vždy nebude počítána ve finančním vyjádření, ale spíše ve společenské prospěšnosti a rozvoji náboženských obcí.

Ve výše uvedené tabulce hospodaření je vidět, že po odečtení příjmů z majetkového vyrovnání jsou ostatní příjmy tak malé, že by diecéze nemohla bez tohoto příjmu náboženské obce podporovat.

1.3 Náboženské obce

Základní organizační jednotkou církve je náboženská obec (čl. 17 a násl.) jako církevní právnická osoba, tvořená členy církve zpravidla majícími bydliště v územním obvodu náboženské obce, stanoveném příslušným orgánem diecéze podle této Ústavy a církevních řádů, dále duchovními a kazateli v náboženské obci ustanovenými.³ Náboženské obce odvádí 10 % ze svých příjmů do fondu diecéze.

Jak už nadpis říká, jedná se o obec – společenství jak duchovních, tak laiků. Otázka navrácení majetku se týká celé obce. K rozhodování, jak nakládat se získaným majetkem mohou všichni přispět stejným dílem. Mezi laiky je mnoho odborníků s ekonomickým vzděláním, kteří by se prostřednictvím rady starších měli podílet na rozhodování o finančních záměrech obce.

Zde na úrovni základní jednotky církve – náboženské obce – je největší prostor k přípravě a realizaci programů, které mohou přinést obci příjem do budoucna. Pokud je náboženská obec aktivní zná své okolí, možnosti ve svém regionu, potřeby lidí a může na základě těchto znalostí rozvíjet své aktivity.

Náboženská obec by měla získat prostředky na svou činnost, i když by nedostávala státní dotaci. „Rozpočet musí být vždy vyrovnaný.“⁴ Pokud je náboženská obec menší,

³ Ústava ČČSH, s.16

⁴ Hospodářský řád ČČSH oddíl B, část I., §10, odst. 3.

není schopna samostatně hospodařit bez státní dotace. Jak bylo řečeno výše, v náboženských obcích může být mnoho odborníků na ekonomiku a další obory, ale také jsou obce, kde se pravidelných nedělních bohoslužeb účastní 3-5 lidí. Ostatní z cca jednoho sta oficiálně registrovaných členů náboženské obce přijdou do kostela na bohoslužbu třikrát do roka a neoficiálního života církve se neúčastní, natož, aby převzali nějakou odpovědnost v radě starších v náboženské obci.

Tady asi začíná největší problém. Lidé v dnešní době, i členové náboženských obcí, nejsou ochotni se účastnit na veřejném životě církve. Je patrná jistá odtažitost a inklinace k nepřidělávání si dalších starostí. Éra nadšení z dvacátých let minulého století již pominula, v mezidobí dlouhodobě narušena komunistickým režimem. I sesterské organizace a spolky, které v té době vznikaly, jsou na tom podobně. Příkladem může být tělovýchovná organizace Sokol.

Vypadá to, že účast na nedělní bohoslužbě je vrcholem duchovního života a účast na dalším neliturgickém životě církve není vyhledávána. Situace vyplývá i z celkového poklesu počtu členské základny CČSH.

Jestliže se prakticky podíváme, na situaci, kolik by stálo zajištění faráře pro náboženskou obec, pokud by musela obec jeho plat zajistit sama, dojdeme k následujícímu výsledku:

Plat faráře, když budeme počítat pro příklad 25 000 Kč hrubého základní plat, a to jsme pod průměrnou mzdou ve státě (V 1. čtvrtletí 2017 průměrná měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství celkem 27 889 Kč)⁵. K tomu musíme připočítat platbu sociálního a zdravotního pojištění 34 %, to je dalších 8 500 Kč. Dohromady 33 500 Kč/měsíc, 402 000 Kč/rok. Pokud by tato částka měla být uhrazena z příspěvků členů na činnost církve (400 Kč/rok) musela by tato náboženská obec mít 1 005 členů a nic jiného by se v obci nehradilo, jenom farář.

Dále podle části I., §2, odst. 4., o), řádu duchovenské služby má farář nárok na služební byt.⁶ To znamená, že náboženská obec musí mít takový byt ve vlastnictví nebo v pronájmu. Představuje to další výdaje a starosti okolo vlastněné nebo pronajaté nemovitosti. A dohady ohledně nájmu, vzhledem k výši platů farářů.

⁵Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace

⁶ Řád duchovenské služby CČSH, části I., §2, odst. 4., o)

Dále „...podle možností zajišťovat byt faráři a duchovním“⁷ také klade za povinnost radě starších organizační řád CČSH. Některé náboženské obce bez externí podpory na tento úkol nebudou mít dostatek vlastních finančních prostředků.

Ani výše kostelních sbírek finanční situaci příliš nezlepšuje. Z toho vyplývá, že i budoucí přístup k této problematice se bude muset změnit. Dochází k tomu, že poptávka po uspokojení duchovních potřeb lidí se rapidně snižuje a podle jasného pravidla musí jít dolů i cena tohoto „produktu“. Jde o to, jakým způsobem se s tím nyní vyrovnat.

Pokud tento trend bude pokračovat, a peněžních prostředků se nebude stále více dostávat, budou ti, kteří se cítí povoláni ke službě svým spolubratrům dělat tuto činnost z velké části jako charitu, dobrovolně. Ano, v tomto čase se opravdu pozná, kdo své povolání bere opravdově. Činnost církve tím nemusí nutně skončit, skončí tím činnost placená, na jakou byli dosud všichni duchovní zvyklí.

1.3.1 Počty věřících v NO zapsaní, skutečná návštěvnost

Tabulka vývoje počtu věřících v CČSH od roku 1920-2011.⁸

	1991		2001		2011	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Obyvatelstvo celkem ¹⁾	10 302 215	100,0	10 230 060	100,0	10 436 560	100,0
Věřící	4 523 734	43,9	3 288 088	32,1	2 168 952	20,8
z toho						
Církev československá husitská	178 036	1,7	99 103	1,0	39 229	0,4
Církev římskokatolická	4 021 385	39,0	2 740 780	26,8	1 082 463	10,4
Českobratrská církev evangelická	203 996	2,0	117 212	1,1	51 858	0,5
Nábož. spol. Svědkové Jehovovi	14 575	0,1	23 162	0,2	13 069	0,1
Pravosl. církev v českých zemích	19 354	0,2	22 968	0,2	20 533	0,2
Slezská evangelická církev a.v.	33 130	0,3	14 020	0,1	8 158	0,1
Osoby bez víry (bez vyznání)	4 112 864	39,9	6 039 991	59,0	3 604 095	34,5
Neuvedeno (nezjištěno)	1 665 617	16,2	901 981	8,8	4 662 455	44,7

¹⁾ v letech 1991 a 2001 trvale bydlící, v roce 2011 obvykle bydlící

Tabulka udává počty lidí hlásících se při sčítání lidu k CČSH. To zdaleka ještě necharakterizuje počet lidí, pravidelně církev navštěvujících. A už vůbec ne počet účastníků se dalšího mimoliturgického života církve.

⁷ Organizační řád CČSH, §11, odst. 2 c)

⁸ LIDÉ A SPOLEČNOST Ročník 2014 SLDB Praha, 27. února 2014 Kód publikace: 170220-14 Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu

1.3.2 Majetek NO

Náboženské obce vlastní nemovitosti, ve kterých se jejich členové scházejí nebo si tyto nemovitosti pronajímají. Vzhledem ke stále menšímu počtu členů v náboženských obcích (viz kapitola 2.3.1) bude velice obtížné, zvláště v malých obcích, opravy a udržování jejich majetku financovat.

1.3.3 Financování duchovních

Do roku 2014 byla státem poskytována dotace na platy duchovních. Výše této dotace byla zmrazena k roku 2011, první tři roky dostávaly církve konstantní příspěvek na úrovni roku 2011 a od roku 2015 je snižován po dobu 14 let každý rok o 5 %, až do úplného ukončení poskytování této dotace v roce 2030. Dále už bude na církvi samotné, jakým způsobem prostředky získá. Po dobu třiceti let od roku 2015 to mohou být prostředky z vyrovnání mezi církvemi a státem.

Duchovní mohou být do budoucna financováni z jakékoli položky příjmů církve, avšak státní příspěvek činil největší část příjmů církví. Tento výpadek bude nutno nahradit jinými příjmy nebo změnit pohled na financování duchovních. Plné pracovní úvazky mohou být zkráceny. Člověk, který se cítí ke své službě povolán, ji bude činit částečně nebo zcela dobrovolně. Totéž se může týkat i neduchovních zaměstnanců církve.

Problém může nastat při uplatňování článku 4, § 16, část I. Řádu duchovenské služby - povolení dalšího pracovního poměru. Tento paragraf podmiňuje výkon dalšího zaměstnání písemnou žádostí o souhlas diecézní rady (případně ústřední rady). V budoucnu bude duchovní nutně potřebovat další příjem, tedy i zaměstnání nebo souběžnou vlastní podnikatelskou činnost.

1.3.4 Charita – dárci

Sponzorství se nabízí jako jeden z možných způsobů financování. Avšak i sponzoři očekávají ze svého dárcovství nějaký prospěch. Může to být společenská prestiž nebo jiné zviditelnění se ve společnosti. Každopádně zpětná vazba zde existuje. Sponzor chce mít prospěch, a proto si vybírá pro sponzorování činnosti, o kterých se domnívá, že mu tento prospěch přinesou. Také může nastat situace, že sponzorství určitých subjektů může přinášet negativní zpětnou vazbu. Z tohoto pohledu může sponzorování (donátorství) církve působit pozitivně, jako přínos pro duchovní a kulturní rozvoj. Na druhé straně

může podpora církví působit negativně a sponzorující subjekt bude velmi zvažovat výhody a nevýhody svého sponzorství, bude zvažovat, jakým způsobem bude společností vnímán, protože ne každý vnímá podporu církve pozitivně.

Se sponzory je potřeba stále komunikovat, být s nimi v kontaktu. Není to jenom jednorázový akt, je to spolupráce ve smyslu oboustranné výhodnosti. Takto pojatá spolupráce zabírá spoustu času. Další čas je potřebný na vyhledávání nových sponzorů, na schůzky ohledně vysvětlování výhodnosti spolupráce a sestavování projektů k prezentaci sponzorům. Pokud má být spolupráce bezproblémová musí se těmto záležitostem někdo z náboženské obce věnovat, musí k tomu mít určité znalosti a dovednosti.

1.3.5 Ostatní příjmy – rozdíly velká města versus malé obce

Příjmy na malých obcích z pronájmů nemovitosti nejsou takřka žádné. U větších obcí s historicky atraktivními budovami může být situace lepší. Může zde být zájem o pronájem ze strany obcí i kulturních agentur na koncerty a další kulturní akce.

V Praze jsou historické kostely v majetku města a jsou církvím pronajímány na určité časové období. Není tedy jisté, že kostel, který má dnes pronajatý jedna církev, nebude za pár let v pronájmu jiné církve. Takže i příjmy z podpronájmů takového kostela na koncerty mohou být pouze dočasné. (Například kostel sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze)

1.3.6 Rozhodování o budoucích výdajích

Paradoxní situace spočívá v tom, že ti, kteří rozhodují o použití finančních prostředků, jsou největšími „spotřebiteli“ mzdových a režijních nákladů. Rozhodování o použití finančních prostředků z restitucí a jejich rozdělení na rozběh projektů, které by měli přinést budoucí financování je tedy v rukou těch, kteří budou právě z těchto prostředků pobírat mzdu a financovat své režijní výdaje. Bude to tedy otázka morálního kreditu, jaká rozhodnutí budou přijímána.

1.4 Financování církví v jiných zemích

Obecně jsou k financování církví používány tři způsoby, které se vzájemně překrývají a doplňují:

- Financování státem (například Belgie, Lucembursko, Řecko).
- Financování členy církve (Spojené státy, Francie, Velké Británie, Nizozemí).
- Financování pomocí daní a církevních příspěvků (Rakousko, Skandinávské země, Švýcarsko, Německo).

V České republice, kde za éry socialismu měly předcházející generace zdarma i zdravotnictví, bude těžké přesvědčovat věřící, že by si měli ve své církvi připlatit. A mladší generace, která by možná byla ochotna za dobře odvedenou službu zaplatit, zase není duchovním věcem tolik nakloněna.

Dle hospodářského řádu B., část I., §11, odst. 6 „Příspěvky na činnost církve je povinen platit každý zletilý člen církve...“⁹ pokud by byl tento článek striktně dodržován podle sčítání lidu z roku 2011 počet členů CČSH 39 229 by dnes přinesl roční částku (400 Kč/rok/člen) ve výši 15 916 000,- Kč. Tato částka zdaleka nenaplnuje roční finanční potřeby církve.

V opačném případě, kdyby měli být vyzváni neplatiči k opuštění církve, církevní rady by zřejmě povážlivě prořídly.

Způsoby financování vychází z historického vývoje zemí a vztahu církve a státu v těchto jednotlivých zemích.

⁹ Hospodářský řád CČSH, s.4

Zdroje příjmů			
USA	50% sbírky	50% fundraising, výnosy z majetku, nepřímá státní podpora	
Francie	75% sbírky a dary	25% účelové sbírky + dobrovolný příspěvek	
Nizozemí	70% příspěvek na církev	20% nedělní sbírky a dary	10% výnosy majetku a státní subvence církevnímu školství
Rakousko	85% církevní příspěvky	10% výnosy z majetku	5% sbírky, dary, státní podpora ve formě renty za nevrácený zkonfiskovaný majetek
Švédsko	systém církevních daní - 1,25% zdanitelných příjmů		
Švýcarsko	systém církevní daně		
Německo	80% církevní daň	10% státní subvence	5% výnosy majetku a státní odškodnění za sekularizaci církevního majetku v minulých stoletích
Španělsko	systém daňových asignací - 0,5239% z daně z příjmu		
Itálie	systém daňových asignací - 0,8% z daně z příjmu		

Tab.¹⁰

1.5 Příklad katolické církve, hospodaření s finančními prostředky

Příkladem hospodaření s finančními prostředky může být založení investičních fondů katolickou církví. Církev se dohodla s investiční společností ČSOB Asset Managementem. Na základě této dohody vznikl Katolický fond. Fond spravuje peníze, které dostává církev z části finančních náhrad vyplacených v rámci majetkového vyrovnání. Fond má zajistit budoucnost církve, být etický a dlouhodobě udržitelný. Fond se skládá ze dvou podfondů – růstový a výnosový, každý podfond má jinou investiční strategii. Katolický fond pod správou ČSOB tak nabízí novou formu investování finančních prostředků Katolický fond pod správou ČSOB tak nabízí novou formu investování finančních prostředků. Fondy s podobným zaměřením jsou však na Západově zcela běžné.

Dále katolická církev zřídila tzv. nemovitostní fond. Díky nemovitostnímu podfondu bude církev moci investovat například do zemědělské půdy, komerčních či kancelářských prostor, které ale budou podléhat přísným etickým požadavkům ze strany

¹⁰Tržní ceny nemovitostí | Tržní ceny, oceňování, realitní bublina v ČR, bydlení, realestateprices in CZ, realestatebubble in CZ[online]. Copyright © [cit. 13.08.2017]. Dostupné z: http://www.trzniceny.cz/wp-content/uploads/2013/03/CNS_2013.ppt

církve. Jednotlivé diecéze zpravidla investují a hospodaří samostatně, tento nemovitostní fond je projevem jejich vůle investovat do určité míry také společně.

CČSH zatím žádný takový fond zatím nezřídila. Pro CČSH je to příklad, jak je možné příjmy z finanční náhrady od státu zhodnotit.

2. Identita církve - CČSH

2.1 Identita za druhé generace teologů CČSH

Finanční zázemí církve je velmi důležitým faktorem její činnosti. Jak může působit financování církve na její identitu? Identita zahrnuje jak věroučnou část, tak i projevy církve navenek. Se změnou financování a při případném nedostatku financí se mohou některé vnější znaky církve změnit, mohou se změnit i vnitřní předpisy a to vše může působit na změnu identity církve. Identita církve se rodila na daném ekonomickém pozadí, které zpočátku představovaly příspěvky členů církve a později státní podpora na platy duchovních. To znamená, že veškerá činnost vnitřní struktura i vnitřní předpisy a řády s touto podporou počítají.

Druhým předpokladem byla široká členská základna v řádech set tisíců členů. Za těchto předpokladů se mohla církev věnovat problémům, které historicky řešila. Se změnou těchto předpokladů, odloučením církve od státu a hlubokým poklesem členské základny se mohou změnit principy, na kterých se církev zakládá.

„První křesťané se dle Zdeňka Trtíka neřídili žádnými právními normami. Žili z prvokřesťanského entusiasmů a Božích charismat. V církvi platila absolutní theonomie. Organizace byla založena pouze na charismatech rozdělovaných Duchem svatým, tj. nikoli skrze volbu, ani skrze ustanovení nějakou institucí. To podle Aloise Spisara nevyklučuje přítomnost různých osob podílejících se na vedení a správě církve. Jejich zvláštní působení ve společenství však není uváděno v činnosti právní cestou, nýbrž skrze obdarování Božího Ducha.“¹¹

Nově vzniklé církve se obvykle odvolávají na církve prvotní a chtějí pokračovat v jejich slávech. Na jedné straně je to možné ve smyslu odstranění přílišné institucionální svázanosti a odstranění zlořádů vybudovaných na základě vytvořených hierarchických vazeb. Na druhé straně i myslitelé sympatizující pouze s tímto směrem byli ve své době odsuzováni. „Brunerovo radikální odmítnutí církevní instituce vedlo nejen jeho kritiky, ale i sympatizanty jeho teologie k závěru, příliš idealizuje prvotní stav církve a nekriticky jej vyzdvihuje nad všechna jiná historická období.“¹²

¹¹ Vogel, J., Církev v sekularizované společnosti s. 23

¹² Vogel, J., Církev v sekularizované společnosti s. 134

A dále „Ekklesia není konečným cílem, nýbrž dílem Božího Ducha na zemi. Ekklesia není vázána na žádné statické formy, nýbrž stále znovu se rodí na nejrůznějších místech v různých tradičních církevních útvarech.

Ekklesia nevzniká jen uvnitř tradičních církví, nýbrž i v prostoru jiných útvarů, jako jsou misie, různá křesťanská hnutí, svazy či domácí společenství, skrze nejrůznější paracírkevní skupiny. Pravda setkání s Kristem, která se odráží v osobním obecenství jako láska k bližnímu, nemůže být omezená na žádný instituční útvar, i kdyby sám sebe pokládal za jakkoli nepostradatelný.“¹³

„První generace teologů církve československé husitské dávala mnohem větší důraz na tuto „metodickou neangažovanost“ než generace druhá, která si uvědomila, že v rovině takřka religionistického popisu křesťanství nelze dost dobře rozvíjet různé aspekty křesťanské víry, neboť to vyžaduje právě značnou míru osobní angažovanosti. Tuto skutečnost si uvědomil jako jeden z prvních teologů CČSH Zdeněk Trtík, který si položil na první pohled velmi subjektivní otázku, zdali církev není přeci jen něco víc, než náboženskou společností, která shledává své primární určení v pěstování křesťanských hodnot, ve sdílení náboženských zkušeností a v šíření základních obsahů své víry.

Existenciální otázky „církev radikálního modernismu“ nebyly pro mladou teologickou generaci československé církve již tolik aktuální. Naplnění požadavků spravedlivého demokratického uspořádání a odmítnutí právního charakteru církve, snahu o liturgickou reformu a otázku nesrozumitelnosti církevních dogmat a mnohé další záležitosti nevnímala s takovou intenzitou jako generace předchozí. Mladá teologická generace nevyrostla v katolické církvi, a proto její existenciální zkušenost, která byla též pramenem jejích otázek, vycházela z domovského prostředí a všimla si spíše některých stinných stránek modernismu a liberalismu, jež si její předchůdci v zaujetí svými reformačními myšlenkami nedokázali dostatečně uvědomit. Nové teologické myšlení si kladlo spíše otázky, zdali biblické zjevení není přeci jen něco víc, než pouhá významná náboženská zkušenost, zdali spravedlivé demokratické uspořádání je s to prohloubit duchovní život v církvi, zdali to není jedna z mnoha pouze povrchních úprav, jaká je skutečná hloubka dopadu a smyslu křesťanského zvěstování.“¹⁴

¹³ Vogel, J., Církev v sekularizované společnosti, cit. Brunner, Das Missverstandnis der Kirche, s.121-127

¹⁴ Vogel, J., Církev v sekularizované společnosti s. 69

Velkým přínosem pro církve byl pohled na biblický personalismus Zdeňka Trtíka založený na myšlenkách Martina Bubera a Emila Brunnera. Člověk není entitou oddělenou od ostatních lidí. JÁ k sobě přicházím jakoby od toho druhého. Důležitý je tedy dialog. V nalezení cesty k druhému člověku a vytvořeném dialogickém vztahu se promítá Boží TY. Milost k nám přichází prostřednictvím toho druhého jako přesah setkání s druhým člověkem. Tím se dialog stává něčím více, stává se transcendencí. Naše JÁ přichází od druhých TY. Znat druhého znamená znát sebe, dát druhému prostor. Bůh není na nebesích ani na zemi, přichází k nám od toho druhého. „Já povstává díky „Ty“. Protějšek přichází a odchází, události vyznačující se vztahem se zhušťují a zase rozptylují, a ve změně se stává stále jasnějším a silnějším vědomí neměnného partnera, vědomí já“.¹⁵

2.2 Identita v současnosti

Identita při vzniku církve byla historicky dána protestem proti praktikám Katolické církve a proti politickému útlaku spojenému s monarchií. V současné době mnoho věcí, proti kterým se církve ve dvacátých letech vymezovala, pominulo. Druhý vatikánský koncil nastartoval pro katolickou církev novou epochu a mnohé protiklady se začaly vytrácet. Není se tolik proti čemu vymezovat.

„Současný pocit ztráty identity souvisí, vedle již svrchu uvedeného vytlačení duchovních věd, s klipovým poznáním a vnímáním skutečnosti. K němu nás tlačí hromadná média, především TV. To je výrazem krajního subjektivismu, zaměňování virtuální reality za skutečnost a přehnaného zážitkového vnímání světa. Vedle obecné ztráty vnímání norem a struktury působí v církevní oblasti soustředění na instituční a předmětnou stránku církví a speciálně v ČR finanční a hospodářské starosti a ideový historismus. Posun k předmětné stránce liturgického života je spíše hledáním jistoty a struktury než výrazem konfesní konverze. Takový postoj je iluzí, neboť jedinou naší náboženskou devizou je reformační vyznání „sola fide, sola gratia“, naše spása nezávisí na nauce, liturgice ani na kanonickém právu, nýbrž na pouhé víře a je výlučným darem Boží milosti.“¹⁶

Je vidět, že udržení identity je problém dnešní doby. Pohled na to jak je CČSH vnímána je důležitý pro to, aby se členská základna dále neztenčovala. Je to ale v dnešní

¹⁵ Buber, M., JÁ a TY, s.25

¹⁶ Identita CČSH, Konference 2015 - referát, Kučera, Z. Uvedení do studia otázky

době problém všech církví. Víra je vytlačována do privátní sféry, jako osobní věc každého jednotlivce. Křesťanské kořeny státu jsou dnes opomíjeny.

„Určitý problém spočívá spíše v tom, že CČSH sebe sama někdy vnímá jako poměrně malé regionální společenství se zvláštní spiritualitou, která se nalézá někde na pomezí mezi duchovním životem protestantů a katolíků. Ti v ní často nesprávně vidí buď nedůsledné protestanty, nebo nedůsledné katolíky. Tyto vnější perspektivy mají přirozeně vliv na sebevědomí církve. Vnitřní perspektiva ovšem bývá zcela opačná. Cesta na pomezí bývá vnímána jako nalezení způsobu, jak uniknout krajnostem, jak se vyhnout netoleranci a být otevřený k dialogu. Z této ekumenické perspektivy CČSH oceňuje řadu prvků protestantské i katolické teologie a spirituality a inspiruje se jimi.“¹⁷

Zapojením do ekumenických aktivit se CČSH zviditelňuje a mohla by se tím z regionální úrovně dostat do světového povědomí.

„Bratrské společenství je povoláno k tomu, aby bylo důležitým a výmluvným prvkem kultury evangelia, která jde proti proudu a je při tom solí země a světlem světa.“¹⁸

To je velmi vysoko nastavená laťka a může ji dosáhnout jen velmi dobře připravené a sociálně zakotvené společenství.

Církev se ptá po své identitě, neboť potřebuje vědět, jestli forma a obsah její víry odpovídá výzvě, se kterou se setkává ve zvěsti Ježíše Krista. Je život církve v souladu s Božím slovem a vůlí nebo se v některých směrech odchyluje? Neměli bychom tuto otázku redukovat pouze na otázku po smyslu existence církve, protože jde o otázku sebezpytování.¹⁹

Poměrně snadné fungování CČSH do této doby zajišťovala státní dotace na platy duchovních. Dotace představovala sociální jistotu, byť na pomezí chudoby. Samozřejmě byly a jsou duchovní, pro které je to jen další příjem. Ale byli a jsou duchovní – faráři, pro které to byl příjem jediný, a na tomto příjmu byli zcela závislí.

Do budoucna se rýsuje zcela jiná situace a bude nutné si na ni postupně zvykat. Bude to velký úkol, jak pro duchovní na všech úrovních v církvi, tak pro laiky v náboženských obcích zastupovanými radami starších. Všichni členové církve budou

¹⁷ Identita CČSH, Konference 2015 - referát, Vogel, J. Struktura identity CČSH

¹⁸ Tenace, M., Služba představených v církvi.

¹⁹ Vogel, J. Struktura identity CČSH, s.393

muset spolupracovat na jednotném díle. Mnohé činnosti, které na sebe během let převzali faráři, budou muset opět převzít laici. Přestává doba duchovního opečování bez jakékoli další angažovanosti. Faráře zastřešuje velké množství činností. Ne všechny tyto činnosti nutě musí vykonávat sám. Doba, kdy přijdu do kostela a zase odejdu a ostatní věci mě nezajímají je již za námi.

Náboženské obce spravují velké majetky, o které je třeba se starat. Možná vzhledem k malému počtu činných laiků v náboženských obcích dojde k jejich slučování. Tím se i prodlouží vzdálenost k návštěvě bohoslužeb. A je otázkou kdo a kolikrát týdně bude ochoten tuto novou vzdálenost absolvovat, kolik současných členů tato situace odradí.

Nebo může být situace vyřešena formou cestujících farářů po několika náboženských obcích, které pod něho budou spadat. I s touto formou je spojena řada otázek, jak ji zabezpečit. Jsou zde aspekty jak ekonomické, tak i časové, například, aby bohoslužby na všech místech proběhly v neděli.

Dnešní stav roztroušených reálně malých náboženských obcí je neudržitelný. Počty v obci zapsaných naprosto neodpovídají počtu reálně praktikujících členů podílejících se na činnosti náboženské obce. Identita a sebeuvědomění v tomto smyslu spočívá v přiznání si současné situace a v započetí jejího řešení. CČSH již není velkou církví z dvacátých let minulého století, je církví stále se zmenšující a to i ve svobodném prostředí vytvořeném po roce 1989.

Řešením není pokračování v současně vyjetých kolejích, změny by možná měly být radikálnější, než si kdokoli v církvi dovede nejen představit, ale i domyslet do podrobnějších detailů. Identita není dána pouze teologickými východisky. Identita je komplexem všeho dění v církvi. Tedy nejen co jsme, odkud jsme vzešli, ale i kam kráčíme a to nejen věroučně, ale i fakticky jako instituce.

V letech 2015 - 2016 probíhala velmi hluboká vnitrocírkevní debata o identitě Církve československé husitské. Vyústěním této debaty byly teologická konference v listopadu 2015 v Praze a přetištění hlavních referátů v časopise Theologická revue v roce 4/2015, a dále teologická konference v Brně v květnu 2016. Z této konference vyšel samostatný sborník přednesených referátů.

Konferenci se účastnil bratr patriarcha i biskupové všech diecézí církve. Dalo by se říci, že konference probíhaly na nevyšší úrovni, tedy za účasti a s příspěvky hlavních představitelů církve i zástupců Husitské teologické fakulty.

Články pražské konference se týkaly převážně naukové podstaty církve historického vývoje nauk a pozice církve v rámci ekumenického hnutí, tedy ve smyslu jak dalece se církvi daří naplňovat Kristův odkaz v dnešní době, co jsou hlavní akcenty, na které se církev zaměřuje. Prof. Kučera popisuje identitu „...jako vztah reálný, dějinný a personální.“²⁰ Patriarcha Tomáš Butta hovořil o rozpoznávání a definování naší liturgické identity v čase ekumenismu a mezináboženského dialogu.²¹

Pavel Kolář ve svém příspěvku zmiňuje, že „...identitu CČSH spoluvytvářejí předmětné charakteristiky církve: viditelná struktura církve, pravomoci v ní, formy duchovenské služby...“²² Tyto charakteristiky jsou zde uvedeny jako fakt, který dále není rozebírán. A už vůbec ne z pohledu finančních příjmů církve, které mohou tyto předmětné charakteristiky církve v budoucnu velmi ovlivnit. Souhlasím, že předmětné charakteristiky nepovažujeme za rozhodující prvek identity, jak Kolář dále píše²³, ale v případě ukončení přílivu peněz za státní dotace ji mohou vážně ovlivnit.

I druhá konference v Brně v roce 2017 se nesla ve stejném duchu, tedy identita vycházející z teologických kořenů církve a její vývoj až do dnešní doby. Odluka církve od státu není stále akcentována, ani jako okrajové téma s velkým vlivem v budoucí době.

Nepřítomnost otázek týkajících se finanční situace církve bych přičítal tomu, že finanční situace v současné době je díky finanční náhradě velmi dobrá a zatím si mnozí nepřipouští, že by tomu v budoucnu mohlo být jinak. Mnohých se v budoucnu změněná situace již nedotkne, a tak zřejmě řešení této otázky bude spíše odkládáno do doby, kdy se problém stane palčivějším.

Možná, že už na některé následující konferenci tento problém zazní a bude zaznívat stále hlasitěji. Církev jako celek i jednotliví členové si začnou uvědomovat nastalou situaci a všichni budou znovu a znovu hledat své místo ve sboru ve společnosti. Povolání (vocatio interna) se stane reálnějším nebo může také vymizet, protože bylo jen

²⁰Kučera, Z., *Identita CČSH*, časopis Theologická revue 4/2015, vol.86, s.358

²¹Butta, T., *K identitě liturgického slavení Církve československé husitské*, časopis Theologická revue 4/2015, vol.86, s.361

²²Kolář, P., *Identita CČSH v kontextu duchovní správy*, časopis Theologická revue 4/2015, vol.86, s.372

²³Kolář, P., *Identita CČSH v kontextu duchovní správy*, časopis Theologická revue 4/2015, vol.86, s.375

předstírané. A povolání církvi (*vocatio externa*) také nevymizí, zůstane, jen za zcela jiných podmínek tvořících institucionální zázemí církve.

Čím dříve se o otázkách budoucího financování (možná nefinancování) začne mluvit, tím dříve se začnou všichni sžívat se situací, která má v budoucnu nastat. Také bude dost času k debatě o možných řešeních budoucí situace. Konec čerpání finančního vyrovnání je daleko, přesto se stále blíží. Ti, kterých se nová situace již nedotkne, by se měli společně s mladými členy církve podílet na nalézání nových cest. To je to dnešní sebeuvědomění, přiznání si všech možných variant, jež mohou nastat a snažit se na ně připravit.

Cesty nalézání nového institucionálního uspořádání ve smyslu financování činnosti nebudou jednoduché, možná se některé cesty ukážou jako slepé. Ale takový vývoj je charakteristický pro veškeré bádání a hledání pokroku. Na této cestě má církev velmi spolehlivého pomocníka – Ducha Svatého – jenž nám byl dán.²⁴ Řešení finančních otázek může způsobit velké změny v zaběhnutém systému. Tyto změny se budou týkat především oblasti personální. Jak bylo výše řečeno, v případě nedostatku finančních prostředků se povolání k církvi buď utvrdí, nebo rozpadnou. Dojde k sebezachopení jednotlivců a tím k sebezachopení celé církve.

2.3 Utraktivismus – mezi Římem a Lutherem

Podobnou střední cestu jakou razí od svého vzniku CČSH se vydal utraktivismus v celé své historii. Příklad utraktivismu byl vybrán jako cesta středního proudu mezi katolictvím a protestanstvím, cesta, která by se mohla uplatnit v dnešní době, kdy spojení liturgické církve s protestanskými prvky by mohlo přitáhnout nové zájemce. Příliv nových členů či sympatizantů (podporovatelů) je v současné době velmi žádoucí. Církvi může přinést užitek, jak duchovní, tak finanční. V návaznosti na kapitolu o identitě a financování církve naznačuje tato kapitola možnost oslovení širší veřejnosti poukázáním na pozitivní prvky a pilíře úspěchu utraktvistické církve.

„Významné poučení, které utraktivismus a jeho druhý život podává, je, že proto, aby náboženství podporovalo liberální politickou kulturu, nemusí být radikální či inovační, ale může být umírněné a konzervativní. Příběh české reformace poslouží jako připomínka, že ideje politické svobody a lidských práv mohli vyvstat v souladu

²⁴ Bible Skut. 1,8

s náboženským prostředím, a nikoliv nezbytně sekularistickým odporem vůči němu. Tak tomu může být i v případě, kdy se nakonec blahodárná liberální politická kultura oddělí od náboženského kontextu, v němž se původně vypěstovala. Následně liberální zastánci sekularismu mohou oceňovat příspěvky Husa a jeho stoupců k osvobození lidského myšlení, aniž by sdíleli jejich oddanost křesťanské pravověrnosti“.²⁵

Svobodomyšlnost a snášenlivost utrakvismu jako střední cesty byla dána dialogem ve sporných otázkách a konsensuálním přístupem. Liberální duch byl zjevný ve vystoupeních Jana Husa i Jeronýma Pražského. Název utrakvismus vystihuje zásadu přijímání laiků pod obojím způsobem, což bylo v příkrém rozporu s právní praxí Říma tehdejší doby (sub utraque specie). Požadavek na toto přijímání se vztahoval nejen na dospělé, ale i na malé děti.

„Názvy „husité“ a „husitská církev“ nikdy nepoužívali utrakvisté samotní, ale připisovali jim je jejich odpůrci a utrakvisté je vlastně vnímali jako pejorativní. Ani náboženští radikálové, ať táborité, orebité, či později bratří nepoužívali termín husitství pro své označení...Husovo osobní postavení ale nebylo porovnatelné s pronikavostí Lutherova osobního vlivu na podobu německé reformace. Hus možná byl charismatickou osobností, ale nebyl postavou „měnící paradigmatu“ jako Luther.“²⁶

Církev československá přijala přízvisko husitská až na VI. sněmu církve v roce 1971, který rozhodl o přijetí věroučného dokumentu Základy víry a o doplnění názvu církve charakteristikou „husitská“. K osobě a odkazu Mistra Jana Husa se Církev československá husitská vždy intenzivně hlásila v návaznosti na utrakvismus, českou reformaci a hnutí katolického modernismu. Dále se CČS odkazovala k osobě T. G. Masaryka, který ve výkladu idejí humanismu propagoval návrat k Husovým myšlenkám.

CČSH „zdůrazňuje význam Mistra Jana Husa především jako mučedníka - svědka Pravdy, jíž je Ježíš Kristus sám (J 14,6), kněze, kazatele Božího slova a reformátora církve motivovaného láskou ke Kristu a církvi.

Husův odkaz nás trvale motivuje studovat i promýšlet Písmo svaté, obecnou křesťanskou tradici i tradici české reformace, ale také nám připomíná etický, existenciální i společenský rozměr biblické víry s důrazem na sociální spravedlnost a solidaritu.

²⁵ DAVID, Z.,V., Nalezení střední cesty, s. 621

²⁶DAVID, Z.,V., Nalezení střední cesty, s.19-20

Kristus nás zve k novému životu Pravdy (ČEP, J 8,32) ve společenství církve uprostřed světa. Důraz na nejvyšší hodnotu Pravdy, již je sám Kristus, nás zavazuje k trvalému úsilí o naši vnitřní duchovní proměnu a obnovu církve a společnosti. Husův odkaz nám také připomíná, abychom se v zápase o Pravdu Kristovu a obnovu církve i společnosti nebáli snášet nevýhody i protivenství a byli připraveni přinášet i potřebné oběti.²⁷

Stále je třeba mít na paměti i to co přidalo reformaci Luterství. „Luterství se v Augsburské konfesi (čl. 7) shodlo, že postačí znaky dva: „Církev je shromáždění věřících (svatých) v němž se čistě zvěstuje evangelium a řádně vysluhují svátosti.“ Na této definici je pozoruhodné, že vymezuje církev aktuálně a dynamicky: Je to konkrétní shromáždění lidí (*congregatio*) nikoli ústav, instituce, hierarchická struktura. A je charakterizována tím, co se v tomto shromáždění děje: zvěstuje se evangelium, vysluhují se svátosti. Rozhodující není názor, učení, nýbrž akt dění“²⁸

Dále Filipi uvádí, že „Vláda Kristova v dějinách se uskutečňuje dvojím způsobem: jednak zvěstováním evangelia a svátostmi (v církvi) a jednak poslušným životem věřících ve světě. Církev má kázat a sloužit svátostmi bez světské moci, ve vnější bez-moci. Svou zvěstí se neobrací na instituce světské moci jako takové, nýbrž obrací se na lidi, kteří v těchto institucích pracují, a volá je k víře.“²⁹

I zde je vidět neustálý vnitřní boj v církvi, táhnoucí se i v reformačních církvích, týkající se svázanosti a hierarchičnosti jednotlivých církví jako institucí. Základy víry CČSH v otázce č. 23 „Kdy se stává organizace pro Boží církev nutnou?“ Odpovídá „Organizace se stává pro Boží církev nutnou tehdy, je-li Boží církev porušena hříchem, takže v ní není plnosti Ducha svatého a lásky.³⁰ Z toho vyplývá, je-li církev společenstvím hříšných lidí, již od samotného počátku potřebuje organizaci, a dokud budou lidé lidmi, stále tu organizace bude.

Následná otázka „Co je úkolem církevní organizace“ uvádí jako úkol „...sloužit duchovnímu obecenství a bratrství života Boží církve v Kristu, pečovat o stále rostoucí vládu Ducha svatého a láska v ní a tak pracovat ke své konečné postradatelnosti.“ Je-li

²⁷ SLAVNOSTNÍ PROHLÁŠENÍ CČSH K 600. VÝROČÍ MISTRA JANA HUSA přijaté na 6. zasedání VIII. sněmu CČSH 17. - 18. 10. 2014

²⁸ FILIPI, P., Křesťanstvo, s. 120

²⁹ FILIPI, P., Křesťanstvo, s. 126

³⁰ Základy víry CČSH, s. 19

člověk porušen hříchem, vždy nebude mít dostatek lásky a Ducha svatého a tedy organizace bude stále nepostradatelná. S tím souvisí i poslední otázka k tématu organizace: „Kdy církevní organizace plní svůj úkol?“ Církevní organizace plní svůj úkol tehdy, když nositeli církevních úřadů jsou živí údové církve Boží, jejichž pánem je Kristus v Duchu svatém a lásce, a kteří proto všechny církevní řády a všechnu úřední moc podřizují autoritě Slova Božího.³¹

Nevím z jaké autority zmíněná „úřední moc“ v církvi vyplývá. Pokud z autority Ducha, nemusí tato moc být nutně úřední. Pokud vyplývá od jiné autority, není to z moci Ducha, ani z lásky.

Navázání na Husův odkaz je na venek přitažlivé a jeho „patronát“ je pro pohled z vnějšku na církev velmi prospěšný. Mladá církev (CČSH) tím získává kontinuitu ke středověkému protestantství. Jako národní církev se hlásí k jednomu z velikánů českých dějin. „S učením mistra Jana Husa je často spojováno slovo **pravda**. Hus šířil své učení, v jehož pravdivost věřil, z kazatelny v Betlémské kapli i na půdě univerzity a neodvolal je ani před svými soudci na kostnickém koncilu. Hus se proti autoritě tehdejší mocné a bohaté církve dovolává Písma svatého – **Bible**. Říká: „*Není pravdy, která by nebyla v Písmu zjizvitelná*“ (O postačitelnosti Kristova Zákona). Přesto pravda nezná pro něho mrtvou literu či nauku, ale má osobní charakter. Touto pravdou je **Ježíš Kristus jako živoucí Boží slovo**.“³²

Taková postava, jako všeobecně, nejen v Čechách, uznávaný Jan Hus, umožňuje za jakéhokoli režimu navracet se ke kořenům křesťanství. Hus slouží jako „průvodce“ stoletími. Je jakousi spojnicí, na kterou lze navázat v jakékoli době. Jeho mučednictví a stání si za svou pravdou je příkladem navazujícím na mučedníky v prvních stoletích rané křesťanské církve.

2.4 Může být církev chudá?

S identitou církve souvisí i myšlenka chudé církve. Výraz „chudá církev“ je v dnešní době často vyslovován a různými způsoby interpretován. Co je myšleno chudou církví. Je to otázka moci církve? Ano, pak by to mohl být politický pohled na církev. Nebude-li mít církev majetek, nebude silná ekonomicky, nebude ovládat masy lidí

³¹ Základy víry CČSH, s.20

³² Od Husa k dnešku, Výstava k 90. Výročí CČSH, s.8

a voliči budou volit strany, které nejsou ustanoveny na křesťanské platformě. Toto by pod heslem chudé církve mohli mít na mysli ti, kteří nemají s církví nic společného a vidí v chudé církvi politickou výhodu pro ostatní politické strany. Politika však není činností, kterou má církev na tomto světě rozvíjet a naplňovat.

Druhý pohled na myšlenku chudé církve, je pohled na okázalou instituci, kde důchody plynoucí do instituce zajišťují duchovním dobré společenské postavení jako představitelům mocné instituce a být duchovním znamená prestižní postavení. Je to pohled na instituci, která žije sama pro sebe. To je umožněno právě tím, že má dostatek finančních prostředků a ztrácející kontakt s reálným světem, který je jí spíše trochu na obtíž. Jakoby laická část církve sloužila jako kompars pro duchovenstvo. Je opomíjeno, že laikové tvoří daleko větší část církve a měli by mít také podíl na rozhodujících aktivitách církve.

Kde se v myšlence chudé církve nachází CČSH? Základem je demokratický přístup s episkopálními prvky. Demokratický přístup by měl zajistit působení demokratických principů v instituci a biskup zastřešuje duchovní nasměrování církve. Náboženské obce jako základní jednotky církve by měly být i nositelkami příjmů církve, svými příjmy přispívat na režijní náklady diecéze včetně mzdových nákladů. Dále by se obce mohly podílet na režijních nákladech ústředí církve.

Pokud by náboženské obce byly ekonomicky nezávislé subjekty, byl by demokratický přístup plně funkční. V situaci, náboženské obce nejsou ekonomicky soběstačné, je demokratický přístup narušen. K tomuto narušení došlo vlivem komunistické reformy přístupu k církvím. Stát začal vyplácet platy duchovním, náboženské obce se přestaly o platy duchovních starat, jakoby to nebyla jejich starost. Dočasně to byla pravda a stát se o duchovní na určitou dobu postaral. I když mzdy nebyly příliš vysoké, byl to příjem, který jakoby plynul do náboženských obcí, přestože plynul přes ústřední radu.

V dnešní době se současně setkávají dva vlivy. Díky společenskému vývoji po druhé světové válce počty členů církve rapidně poklesly, čímž poklesly i příspěvky do pokladen náboženských obcí. A druhý vliv, vliv odluky církve od státu. Tento vliv bude mít zpočátku příznivý přínos. Po třiceti letech však finanční vyrovnání skončí a v průběhu této doby skončí i státní dotace na platy duchovních. V budoucnu by si základní jednotky církve, náboženské obce, měly hradit samy své duchovní a ještě k tomu udržovat

v provozuschopném stavu své nemovitosti. Při tak malých počtech členů některých náboženských obcí bude toto naprosto ekonomicky nemožné.

Bude velmi pravděpodobně docházet ke slučování náboženských obcí a více náboženských obcí bude mít jednoho duchovního. Pravidelné nedělní bohoslužby s večerí Páně budou v delším intervalu jednou za čtrnáct dní nebo dokonce jen jedenkrát měsíčně. Pravidelný duchovní program v mezidobí si bude muset náboženská obec zorganizovat sama. Opět nabude na významu funkční rada starších v jednotlivých náboženských obcích.

Finanční náhrada od státu plyne do jednotlivých diecézí, nikoli přímo do náboženských obcí. Náboženské obce se na jejím rozdělení a využití podílí „pouze“ skrze demokratickou strukturu to je prostřednictvím svých zástupců v diecézním shromáždění a v diecézní radě. Obec se k penězům dostane jako k půjčce v případě předložení smysluplného projektu s budoucí návratností nebo jinou přidanou hodnotou pro církev jako celek. To vyžaduje již opravdovou angažovanost členů náboženských obcí a zde se velmi projeví rozdíly mezi aktivitou v jednotlivých náboženských obcích, a dále se projeví rozdíly ve schopnosti projekty vymyslet, představit jako životaschopné a realizovat. Bude se zvětšovat rozdíl mezi jednotlivými náboženskými obcemi. Aktivní budou mít svoji činnost podpořenou, pasivní budou spět k pozvolnému úpadku.

Církev jako taková se podílí na mnoha oblastech společenského života. Otázkou je, zdali se na těchto činnostech může podílet jako „církev chudá“. Poslání církve je šíření evangelia. Ano zde si dovedu představit dobrovolnou práci duchovních i laiků v kazatelském díle. Dále však přichází na řadu shromažďování těch, kteří evangelium slyšeli, pozitivně reagovali a chtějí se scházet v Kristově jménu jako jeho církev. Pokud to nebude pod širým nebem, pak zde přichází úvaha, kde se budou lidé shromažďovat a kolik případný pronájem místa ke shromáždění bude stát. Už asi nemůže být církev úplně chudá, jen je otázkou relativního pohledu, jak nákladná místa ke shromažďování bude využívat. Od shromažďování v domácnostech až po vlastní kostely různé úrovně honosnosti.

Druhou činností, kterou bych rád uvedl, je činnost charitativní. Ani zde již úplná chudoba není na místě. Nemá-li církev ekonomické zázemí, nemá pak ani z čeho rozdávat potřebným. Jednou z forem služby druhým je zakládání a provozování hospicové péče.

Vzhledem společenskému přínosu péče o nemocné a vyžadované úrovni této péče (neděje se v polních lazaretech), je ekonomické zajištění této péče zcela na místě.

Z výše uvedeného vyplývá, že to, co je společností od církve vyžadováno, musí být také patřičně ohodnoceno. Pokud podobnou činnost bude dělat státní, neřku-li soukromé zařízení, také tuto činnost nebude dělat zdarma (soukromé zařízení s přiměřeným ziskem). Pokud příjemce služby zvolí církevní zařízení, církve jako nositelky duchovních hodnot, musí počítat s tím, že i odměna musí být přiměřená.

Církev tedy nemůže být úplně chudá v duchu naprosté dobrovolnosti. Jsou činnosti, které na dobrovolnících spočívají, ale jsou činnosti, kde přiměřená odměna má své místo. Termín „chudá církev“ je také pojmem velmi relativním. Záleží na jednotlivci, jeho společenském postavení a na úhlu pohledu. Zlatem zdobené oltáře o chudobě příliš nesvědčí a mohou příchozího přesvědčit spíše o okázalosti než o chudobě. Na druhé straně možná nevidí drobnou charitativní práci dobrovolníků téže církve. Pán povolává své služebníky, a tak zvěst evangelia může zasáhnout srdce každého člověka, ať je kázáno členy „bohaté“ či „chudé“ církve.

Toto podtrhuje i Patriarcha CČSH Tomáš Butta ve svém článku K identitě liturgického slavení Církve československé husitské píše: „Za čtvrté jsou pro Církev československou husitskou charakteristickými rysy střídmost, střízlivost, neokázalost a jednoduchost, které se mají projevovat v bohoslužbě naší církve, v užívání liturgických oděvů i v prostoru, jeho zařízení a výzdobě.“

Dále je uvedeno „Identita není ničím statickým, ale naopak velmi dynamickým. To můžeme sledovat v případě bohoslužebného života Církve československé husitské od počátku až po současnost.“³³

Další vývoj ukáže priority činností, které bude církev vykonávat. Jsou činnosti, které církev musí vykonávat, protože je proto Kristem ustanovena a bude je vykonávat i zdarma. A jsou činnosti, které závisí na společenské poptávce a jsou honorovány. Tyto činnosti mohou být v budoucnu vykonávány, ale nemusí.

³³Butta T., K identitě liturgického slavení Církve československé husitské, Theologická revue, č.4/2015, s.369

2.5 Být nebo mít

Erich Fromm píše ve své knize *Být nebo mít* o vztahu k vlastněným věcem. Je cílem věci mít nebo je užívat v rámci svého bytí? I zde může existovat průměr k církevnímu užívání majetku. Je církevního majetku tolik, aby jím církev naplňovala svou činnost, nebo již neví co s majetkem, protože ho má příliš a nemá peníze na jeho správu. A k tomu ještě druhý pohled, majetku ani tolik být nemusí, ale lpění i na tom málu vyčerpává aktivitu instituce na úkor potřebných činností. Vztah ke světu může být dán vztahem k majetku. Druhý pohled je pohled nevlastnění, pravý a živý vztah ke světu založený na pravé podstatě církve.

Ve starém zákoně připomíná Fromm příklad s manou. Lidé si měli nasbírat jen tolik, kolik potřebovali na jeden den. Ať nasbírali méně či více, neměli pro následující den nedostatek. Pokud si chtěli nechat do dalšího dne, nevydržela. A dále příklad Sabatu, dne radosti, ne jako klidu nicnedělání, ale klidu obnovy harmonie mezi lidmi a Bohem.

Nový zákon v boji proti vlastnické struktuře pokračuje. Nejstarší křesťanská komunita odmítala bohatství ve smyslu evangelia „Neskládejte sobě pokladů na zemi...“ Rané křesťanství bylo komunitou chudých a trpících. Justin v dopise Diognetovi píše „My, kteří jsme kdysi milovali bohatství a majetek nade vše, zacházíme s tím jako se společným vlastnictvím a podílíme se o ně podle potřeby.“ A Chrysostomos ve čtvrtém století varoval „Neříkej, užívám to, co je moje. Ty užíváš to, co ti je cizí. Změkčilé sobecké užívání majetku činí to, co je tobě vlastní něčím cizím (odcizuje ti tvou vlastní podstatu); to nazývám cizím majetkem, neboť ty ho užíváš se zatvrdělým srdcem a považuješ za správné, že žiješ tím, co máš.“³⁴

Modus mít jednoznačně převažuje v dnešní společnosti. Je pravdou, že situace a historický kontext prvních křesťanů byl zcela odlišný od dnešní situace. Nedostatek, který lidé měli, je v naprostém kontrastu s přebytkem vyprodukovaným v dnešní západní společnosti.

Majetek samotný tedy není podstatou věci, podstatou je vztah k majetku a jeho smysluplné využití vzhledem k finančním možnostem církve. S přibývajícími členy církve od dvacátých do padesátých let minulého století přibývalo i kostelů, které byly naprosto potřebné pro tak velký počet nově příchozích. Je obrovský rozdíl mezi členskou

³⁴ Fromm, E., *Být nebo mít*, s.50-51

základnou čítající stovky tisíc a členskou základnou v dnešní době čítající jen desítky tisíc členů. Zbývá mnoho kostelů, možná i na úrovni kulturních památek, které už skoro nikdo nenavštěvuje. I tyto kostely souvisí určitým způsobem s identitou církve. V mnoha městech a obcích máme své kostely postavené našimi předky.

A druhá strana téže mince, jen už tolik kostelů v dnešní době tak úplně nepotřebujeme. Nemáme tolik členů. Zatím není ani vidina toho, že by se v dohledné době naplnily. Není tedy asi ani ekonomické si je ponechat, abychom za čas nemuseli stavět nové. Otázka církevních budov bude zřejmě patřit do té dynamické proměny identity zmiňované Patriarchou Tomášem Buttou v předcházejícím oddílu (3.3.).

Identitu církve je nutné bránit uvnitř i navenek. Záleží i na době v jaké se církev právě nachází. I v prvním století docházelo k vnitřním svárům a pochybnostem, ale hlavní bylo bránit mladou církev proti židům a pohanům. Nesvornost se církvi nikdy nevyplácela. Na druhou stranu je zde vývoj identity tažený událostmi v čase, ve kterém se církev právě nachází. Osvícenství, hnutí katolického modernismu a postupující vědecké poznání postupně donutilo i katolickou církev změnit svůj vztah k věřícím uvnitř i ke světu navenek a výstupy druhého vatikánského koncilu jsou toho dokladem. I tato konzervativní církev si na základě svého sebeuvědomění nově vymezila své místo ve společnosti.

Možná má stejnou příležitost i CČSH v současnosti. Může obrazně odhodit černé taláry instituce a začít sloužit v bílých albách pokání. Možná je to to, co si dnešní doba žádá, možná je to počátek sebeuvědomění, ale i uvědomění si nastalé situace. Tato církev má skoro stoletou tradici, má vlastní liturgii, má svoji fakultu, má svoje kostely, ale také rapidně ubývající členskou základnu. Co z toho tedy vyzdvihnout a čemu věnovat pozornost menší? Otázka identity bude stále živá. Podle nadpisu knihy Ericha Fromma můžeme „MÍT“ církev pomalu upadající nebo „BÝT“ v církvi vzkvétající.

3. Spolupráce církve a fakulty

3.1 Požadavky CČSH na vzdělání duchovních

Podle řádu duchovenské služby v CČSH je předpokladem k vysvěcení jáhna bakalářské vzdělání a k vysvěcení kněze magisterské vzdělání (existuje i výjimka).³⁵ To může být v budoucnu velký problém. Budou se zde střetávat dva pohledy. Na jedné straně potřeba kněží v církvi a na druhé straně perspektiva špatně nebo vůbec neplaceného povolání. Píší záměrně povolání nikoli zaměstnání. Předpokládám, že pokud je člověk vysvěcen na kněze, je k této službě Bohem „povolán“ (vocatío interna).

Absolvování studijního oboru husitská teologie je vyžadováno pro svěcení jáhenské (po dosažení akademického titulu Bc.) nebo kněžské (po dosažení akademického titulu Mgr.). Absolvent je způsobilý ke službě v církvi. Uplatnění tohoto oboru na trhu práce není příliš veliké a případný student si musí opravdu dobře rozmyslet klady a zápory svého rozhodnutí.

Mladí lidé ne vždy mohou zcela jednoznačně určit směr své životní „karierní“ dráhy a proto volí více dvojjobory, kde jeden z oborů je theologie. Studenti kombinovaného studia mají v mnoha případech již vysokoškolské vzdělání a druhou školu berou jako koníček nebo si doplňují vzdělání pro duchovenskou službu v církvi.

Pokud bude nastávající kněz jinak hmotně zabezpečen, nebude pro něj problém toto povolání bez nároku na odměnu vykonávat. Situace oproti dnešní době se během třiceti let podstatně změní. Státní dotace na platy skončí po sedmnácti letech od roku 2014. A pokud příjmy z majetkového vyrovnání od státu budou použity na mzdy, jak to už ostatně začíná probíhat, „ÚR vzala na vědomí informaci o vytvoření mzdového fondu pro ÚÚR a mzdového fondu pro celek církve, který bude z jednotlivých diecézí a ÚÚR doplňován o každoroční 5% snížení finančních prostředků od státu.“³⁶, budou po delší době i příjmy z majetkového vyrovnání vyčerpány.

Fakulta dostává státní dotaci podle normativní části, absolventské a mobilitní části a ukazatele kvality. Normativní část se dělí podle počtu studentů (výhradně podle počtu

³⁵ Řád duchovenské služby CČSH

³⁶ Zpráva o 174. zasedání ústřední rady 17. června 2016

studentů se rozděluje 10% ukazatele) a finanční náročnosti jednotlivých programů (90%). Dále dostává fakulta příspěvek za absolventa doktorského studijního programu. U ukazatele kvality se přihlíží k počtu absolventů bakalářského a magisterského studia. Další část dotace je dotace na vědu a výzkum.³⁷

Z pohledu fakulty není počet těch, kteří budou sloužit v církvi, tedy absolventů jednooborové husitské teologie, rozhodující. Otevření neteologických oborů a možnost dvouoborového studia³⁸ dává fakultě dostatečný počet studentů. I tak, některé obory nejsou plně obsazeny, přijímací zkoušky jsou vypisovány opakovaně, protože počet uchazečů nedosahuje kvóty počtu přijímaných.

3.2 Disproporce požadavků v bakalářském a v magisterském studiu pro studium jazyků

Ve studijním programu bakalářského studia jednooborové husitské teologie, které by měl budoucí kněz absolvovat jako předstupeň studia magisterského je povinností studenta absolvovat povinně čtyři semestry latiny a dále si student může vybrat, jestli k tomu absolvuje čtyři semestry řečtiny a dva semestry hebrejštiny nebo může absolvovat čtyři semestry hebrejštiny a dva semestry řečtiny. Latina je tedy v každém případě povinná a mezi povinně volitelnou hebrejštinou a řečtinou si student může vybrat.

Studium jazyků je základem pro přípravu kázání, kde by si kněz měl přečíst biblický text v originálním biblickém jazyce (hebrejštiny, řečtiny), případně v latině tak, aby mohl s textem dále pracovat ve smyslu exegetické práce. Studium biblických jazyků je tady základem pro přípravu kázání i základem pro vysvětlování biblických pasáží například při katechezi. Ján Liguš, Tomáš Butta a Pavel Kolář píše v knize homiletika: „je to velmi užitečné, inspirující a poučné, když si duchovní přečte text i v původních řečech (řecky, hebrejsky, eventuálně latinsky) a v nich hledá porozumění jeho obsahu...při hledání významů jednotlivých slov v textu se doporučuje použít konkordanci českou nebo v původních biblických jazycích;“³⁹

³⁷ Principy rozdělování příspěvků a dotací na Univerzitě Karlově pro rok 2017

³⁸ SEZNAM PŘEDNÁŠEK, SEMINÁŘŮ A CVIČENÍ HUSITSKÉ TEOLOGICKÉ FAKULTY V AKADEMICKÉM ROCE 2017/2018 - Karolinka

³⁹ Liguš, J., Butta, T., Kolář, P., Homiletika, s. 174

Pro absolvování magisterského stupně jednooborové husitské teologie stačí absolvovat čtyři semestry jakéhokoli jednoho biblického jazyka. V praxi tedy nastává situace, že absolventi magisterského studia jednooborové husitské teologie, kteří předtím neabsolvovali bakalářské studium jednooborové husitské teologie, protože studovali v bakalářském studiu jiný obor (bez biblických jazyků) mají nedostatečné vzdělání v oblasti biblických jazyků. Příprava magistrů, kteří neabsolvovali všechny biblické jazyky, pro práci kněze je naprosto odlišná od těch, kteří je absolvovali.

Jeden absolvent magisterského studia (bez biblických jazyků) se tedy svými znalostmi může lišit od toho samého absolventa magisterského studia (s vystudovanými biblickými jazyky). Pro církve tedy dva zcela odlišní adepti ke kněžskému svěcení, i když mají stejný titul magistra jednooborové husitské teologie.

4. Co můžeme očekávat do budoucna

4.1 Co nabídnout člověku v postmoderní společnosti

Česká společnost se v Evropě řadí spíše mezi státy ateistické. Lidé se docela obstojně bez boha obejdou. Zatím co v historii bylo normální věřit, v dnešní době v Čechách je normální nevěřit. Nevíra nevyplývá zcela z přesvědčení, ale spíše z nezájmu lidí. Tato situace má své historické pozadí v působení komunistického režimu, ale i v předcházejícím odporu ke katolické církvi pevně svázané s Rakousko-Uherskou monarchií.

Lidé v České republice uvádějí, že jsou bez vyznání. Ve velké většině to není tím, že by byli přesvědčeni o nepravdivosti náboženství, ale spíše jejich postoj je zapříčiněn nezájmem o náboženskou tematiku. Ničím je nezaujala.

V západní Evropě se můžeme setkat s opačným postojem, ale stejným výsledkem. Lidé se ke své náboženské orientaci hlásí, ale jejich život není křesťanstvím dotčen. „Obojí pak můžeme označit shodně jako náboženskou lhostejnost (indiferentismus)“.⁴⁰

To jsou východiska, na které bude potřeba reagovat, a problémy, se kterými se budeme v budoucnu setkávat. Jak na ně reagovat, a co nabídnout člověku v postmoderní společnosti? To je asi jedna z nejtěžších otázek, které bude církev řešit. Postup řešení se zřejmě bude odvíjet od základů církve samé. Bude muset dojít k širokému zapojení laiků do každé činnosti spojené s veřejným životem církve (tím nemá být dotčena kněžská služba).

4.2 Potřeby člověka

Podle Maslowovy teorie potřeb člověk uspokojuje své potřeby v určitém pořadí. Na nejnižším stupni jsou potřeby fyziologické (jídlo, pití), ty musí být uspokojeny vždy, jsou to tak zvané potřeby existence. Z pohledu přežití člověka, čím nižší stupeň, který je třeba uspokojit, tím je potřeba významnější.

Na druhém stupni je potřeba bezpečí a jistoty (domov, práce, zdraví). Pokud má člověk výše uvedené potřeby zajištěny, dochází k uspokojování potřeb společenských (rodina, přátelé). Po nich následuje potřeba uznání (pochvala, úcta) a nakonec potřeba

⁴⁰ Martinek, M., *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit*, s.18

seberealizace (uplatnění sebe sama). První potřeba musí být zcela uspokojena vždy, je otázkou žití vůbec. U dalších čtyř vyšších stupňů, má-li být uspokojena potřeba na stupni vyšším, musí být alespoň částečně uspokojena potřeba na stupni nižším. Potřeba seberealizace je snahou o naplnění schopností člověka, snahou být lepším člověkem.

Jak spojit tuto hierarchii potřeb s potřebou náboženství a kam ji v hierarchii zařadit? Odpověď na tuto otázku není úplně jednoduchá. Zajištění jistoty v nebezpečných situacích, při neúrodě, při nemocech trápilo člověka zřejmě od nejstarších dob. Se zajištěním si zdraví, úrody, plodnosti a úspěchu různými obřady se setkáváme od pradávna po celém světě.

Do potřeby seberealizace je možné zahrnout otázky: kdo jsme, jaký je smysl života, jaký je smysl vykoupení, co je to spása? Naplnění všech potřeb člověka se může koncentrovat v potřebu nesmrtelnosti. A následně vznikají otázky na cestu k nesmrtelnosti, očištění atd.

Výše uvedené potřeby zahrnují veškeré lidské činnosti, lidé v průběhu svého života každodenně postupně své potřeby uspokojují a církve, pokud se má stát součástí života lidí, musí přizpůsobit svoji činnost lidským potřebám. Církevní činnost zahrnuje mnoho jednotlivých aktivit. Tyto aktivity bývají otevřené široké veřejnosti. Některé aktivity jsou pro církve typické, jiné se mohou lišit podle jednotlivých sborů.

Prvořadým posláním křesťanů je šíření evangelia. Toto šíření evangelia může mít charakter misijní nebo jen v místním sboru. Evangelizačních metod je velké množství, nejrozšířenější jsou kázání, osobní evangelizace, veřejná evangelizace, využití médií. Další aktivitou je aktivita bohoslužebná. Bohoslužby jsou veřejné. S bohoslužbou souvisí i vysluhování svátostí. V církvi kromě pravidelných bohoslužeb probíhají i oddělené programy pro děti, mládež, manžele tak, aby si každý mohl najít menší společenství, které mu vyhovuje. Ve stejných skupinách může probíhat i pastorece či náboženská výuka. Sociální práce a sociální služby jsou další církevní aktivitou. Vzhledem ke stárnutí populace bude tato služba v budoucnu stále více vyžadována, a ještě není v současné společnosti zcela doceněna. V této oblasti se rozšiřuje služba hospiců. Církev dále působí v armádě, ve vězeňství, ve školství.

Paleta aktivit, které církve vykonává je poměrně široká. Některé aktivity je možné vykonávat bezplatně, jiné jsou finančně náročné. Jak dalece se církevní aktivity setkají

v budoucnu s potřebami lidí, je otázkou. Některé činnosti lze přizpůsobit ihned bez finančních nároků, jiné buď budou placeny ze strany příjemců nebo zaniknou.

4.3 Možné směry vývoje CČSH

Cílem práce bylo analyzovat finanční toky v CČSH po odluce církve od státu a uvědomění si, co může nastat, po ukončení příjmů z finanční náhrady od státu. Uvědomění si vlastní pozice ve společnosti a přizpůsobení se vzniklým okolnostem.

Na základě analýzy toku finančních prostředků je možné říci, že v průběhu času dojde k rozevření nůžek, ve smyslu různé úrovně financí, mezi jednotlivými diecézemi, podle toho, jak diecéze předchozích třicet let hospodařily s finanční náhradou od státu. Narostou rozdíly mezi diecézemi jako nezávislými subjekty. Tato situace může vést k různým požadavkům jednotlivých diecézí na úpravu vnitřních předpisů církve. Může vzniknout nesourodé společenství diecézí v rámci CČSH.

Při nedostatku financí bude docházet k prodeji majetku, který má hodnotu pro církve, pro shromažďování členů, církevní stavby nemusí mít však příliš vysokou hodnotu na realitním trhu. Může nastat situace, kdy převod nemovitosti za jednu korunu na obec, může být výhodnější, než nemovitost dále vlastnit a opravovat.

Dalším problémem vycházejícím z nedostatku financí může být hledání dobrovolných pracovníků, jak duchovních, tak z řad laiků, kteří budou chtít věnovat svůj volný čas církvi. V případě duchovních bude hrát velkou roli požadavek na teologické vzdělání duchovních. Bude otázkou dobrovolnosti toto vzdělání získat při vědomí, že práce duchovního nebude vůbec nebo jen částečně honorována podle množství financí v náboženské obci.

V případě nízkého počtu členů v jednotlivých náboženských obcích může vyvstat otázka slučování některých náboženských obcí. Pak je otázkou jestli členové sloučených obcí budou ochotni dojíždět na bohoslužby do vzdálenější obce. Někteří věkově starší mají zdravotní problémy a sotva jsou schopni dojít do místního sboru. Do jiné obce by museli mít zajištěnou dopravu a doprovod. Záleží také na dobrých vztazích v jednotlivých náboženských obcích, aby spojování obcí bylo přijato s pochopením a nová obec se cítila jako jedno společenství, nikoli my odsud a oni odtamtud. Bude to dlouhodobý proces, který musí být podporován celým společenstvím církve. Bez této podpory by spojování

obcí mohlo být chápáno jako násilný proces, jehož výsledkem bude neochota členů docházet do církevního společenství.

Církev s nedostatkem financí samozřejmě může fungovat jako dobrovolné společenství. Základní dokumenty církve však budou muset doznat změnu vyvolanou novou ekonomickou situací. Existují církve, které státem podporované nikdy nebyly, a přesto jsou stále činné.

Závěr

Na závěr bych nastínil dvě možné krajní cesty. První krajní cesta je uvědoměle se zříci platů za práci vykonávanou v církvi, snížit na minimum režijní výdaje a snažit se udržovat nemovitosti z vlastních zdrojů náboženských obcí a vytvořených projektů k tomu určených.

Druhá krajní cesta znamená pozvednout platy duchovních na průměrnou úroveň odpovídající průměrné mzdě ve státě a podobným pozicím na trhu práce (vždyť mají duchovní převážně magisterské vzdělání), dále zrekonstruovat vlastněné nemovitosti nehledě na účelnost jejich využití a až peníze dojdou, ono zase nějak bude.

Obě cesty jsou v ryzí podobě nepravděpodobné a realita se bude ubírat někde mezi nimi. To, ke které straně se budoucí vývoj přikloní, bude záležet nejen na duchovních, ale zejména na laicích prostřednictvím rad starších, diecézních shromážděních, diecézních radách, na volbě biskupů a na dalších nástrojích, které presbyterské demokratické zřízení s episkopálními prvky CČSH umožňuje.

Arnobius ze Sikky píše o situaci pohanských duchovních na konci třetího století našeho letopočtu ve svém spisu *Adversus Nationes* o polemice s kultickou praxí a pohanskými náboženskými texty.

„24.1 Jsou to vaše myšlenky, jsou to vaše bezbožné domněnky a to, čemu ještě bezbožněji věříte.

24.2. Ale abych správněji řekl, ty pověsti vytvořili drobopravci, vykladači snů, proroci a věštcí a vždy lživí fanaticové, kteří, aby jejich umění nezaniklo a aby nepřišli o dary již nepočetných zákazníků, jestliže se kdy dozvěděli, že chcete proniknout do podstaty věci,

24.3 vykřikují, bohové si to nepřejí, chrámy jsou prázdné, starobylé obřady jsou vystavovány posměchu a prastaré bohoslužebné rity zanikly kvůli pověrám nových náboženství a po právu je lidské pokolení v takové míře zatíženo tísní neštěstí a sužováno lopotnou prací.

24.4 a lidé, hloupé pokolení, neschopné z vrozené slepoty vidět ani to, co je pod světlem, se běsníce odvažují tvrdit to, čemu se vy, rozumní, nestydíte věřit.“⁴¹

V mnohém se situace po ukončení odluky státu od církve bude podobat situaci pohanského náboženství v době Arnobia ze Sikky (církvní autor konce třetího století). Byť se dnes jedná o křesťanství, charakteristika je velmi podobná, počty členů se snižují, chrámy se vyprazdňují a křesťané jsou nevěřícím někdy k posměchu. Dary bez státní podpory nepokryjí potřeby církve na opravy nemovitostí a chod instituce s množstvím placených pracovních poměrů duchovních.

Pokud CČSH ještě nesplnilo svou historickou úlohu a má dále pokračovat v činnosti jako tradiční liturgická církev, musí se do budoucna hodně změnit. Žalm 131 je modlitbou pokory a vyznání. Druhý verš mluví o „ztišení duše“. Ztišení duše představuje postoj člověka (církve), možná přípravu na modlitbu. Ten, kdo chce k Bohu přistoupit, nemůže tak učinit ve chvatu celodenního pachtění. Ztišení je předpokoj ke vstupu do Boží náruče. Bez ztišení není možné přistoupit a užít si Boží přítomnost.

I Ježíš říká v evangeliu podle Matouše 2, 23-24 (NBK) „A proto, když bys obětoval na oltáři svůj dar a tam si vzpomněl, že tvůj bratr má něco proti tobě, nech svůj dar tam před oltářem a jdi a nejprve se smiř se svým bratrem a potom přijď a obětuj svůj dar.“ Nejprve je tedy nutné uspokojivě vyřešit naše světské záležitosti a potom se můžeme ztišit a přistoupit k Bohu. Ztišení končí výrokem „očekávej Hospodina“. Možná člověk, jenž prožil zkušenost s Bohem v modlitbě, může chtít svou zkušenost předat ostatním. Slova „očekávej Hospodina“ jsou výzvou vyvěrající z hloubky předcházející modlitby.

Pro církev nastává čas ztišení, vypořádání si svých světských vztahů a čas nadechnutí se k modlitbě, aby církev nespolehala na svou strukturu a sílu vyplývající z jejího postavení jako instituce, ale spolehala na Boha, který dává z každé situace východisko. Není vždy takové, jaké bychom si ho my představovali. Je v souladu s jeho Božským plánem a cesty Páně jsou nevyzpytatelné.

Ani židé si ve své době nepřipouštěli, že by někdy mohli přijít o chrám a stalo se tak. Bůh nepřebývá v chrámech postavených lidskýma rukama. Chrámem je tělo Kristovo, v němž jsou ti, kteří se v jeho jménu schází. Církev může přijít o statky pozemské, neměla by však přijít o svou víru. V liturgii CČSH se zpívá Kristus vprostřed

⁴¹ Arnobius ze Sikky, *Adversus nationes* I 24.1-4

nás. A odpověď zní: S námi je a povždy bude. Ano, Kristus bude s námi nezávisle na vztahu církve ke státu a nezávisle na množství majetku, který církev vlastní. Bude s námi, pokud budeme my s ním.

Resume:

This thesis aimed to analyse financial situation in the Czechoslovak Hussite Church after the separation of church from the state and to realize possible development models after termination of state financial compensations. It also aimed at the awareness of position of the Czechoslovak Hussite Church in society and at adaptation to circumstances that would possibly arise.

The thesis sketched out possible trends of future development both inside the church and in relation of the church towards society. We cannot predict future progress accurately now. Lack of finance in church may initiate future changes in both church structure and its relation to society. The thesis has described some of possible changes. (Only) time will tell whether these predictions prove right.

Seznam použité literatury:

- [1] BIBLE, Český ekumenický překlad, Vydala Ekumenická rada církví, 1988
- [2] BUBER, M., *JÁ a TY*, Česká biblická společnost, Kalich 2005, ISBN:80-7017-020-4
- [3] DAVID, V.Z., *Nalezení střední cesty*, Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi. Filosofía, PBtisk Příbram 2012, ISBN 978-80-7007-369-8
- [4] FILIPI, P., *Křesťanstvo*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2012, ISBN 978-80-7325-280-9
- [5] FROMM, E., *Mít nebo být*, Naše vojsko, Praha 1994, ISBN 80-206-0469-3
- [6] LIGUŠ, J., BUTTA, T., KOLÁŘ, P., *Homiletika*, Marek L., Chomutov 2014, ISBN-978-80-87127-69-8
- [7] MARTINEK, M., *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit*, Portál s.r.o., Praha 2016, ISBN 978-80-262-1116-7
- [8] TENACE, M., *Služba představených v církvi*. Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Olomouc 2009, ISBN 978-80-7412-034-3
- [9] VOGEL, J., *Církev v sekularizované společnosti* (Studie k husitské eklesiologii). L. Marek, Brno 2005, ISBN 80-86263-64-9
- [10] VOGEL, J., *Struktura identity CČSH*. Časopis Theologická revue, Ročník 86, číslo 4/ 2015
- [11] ARNOBIUS, *Adversus nationes*
- [12] Časopis Theologická revue 2015, vol.86, No.4

Interní dokumenty CČSH a UK:

- [13] *Ústava Církve československé husitské*, schválena 3. zasedáním VIII. sněmu 19. října 2002 v Praze, novelizována 4. zasedáním VIII. sněmu 25. června 2005 v Praze a 5. zasedáním VIII. sněmu 26. ledna 2008 v Praze. Církve československá husitská - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 14.02.2018]. Dostupné z: http://ccsh.cz/dokumenty/2232-518-ustava_2008_web.pdf
- [14] Hospodářský řád Církve československé husitské, schválený církevním zastupitelstvem na zasedání konaném ve dnech 8. a 9. 10. 2004 jako prováděcí církevní předpis k Ústavě Církve československé husitské

- [15] Církev československá husitská - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 14.02.2018]. Dostupné z: <http://ccsh.cz/dokumenty/889-hospodarsky.pdf>
- [16] *Řád duchovenské služby Církve československé husitské*, přijatý církevním zastupitelstvem konaným ve dnech 8. a 9. 10. 2004 v Praze a vyhlášený v Úředních zprávách č. 2/2004 ze dne 31. 10. 2004.
- [17] Schválen ve znění novelizace na 4. zasedání VIII. sněmu CČSH 25. června 2005 v Praze a vyhlášen v Úředních zprávách č. 4/2005 ze dne 25. 6. 2005.
- [18] Novelizován církevním zastupitelstvem konaným dne 6. 12. 2008 v Brně
- [19] a vyhlášen v Úředních zprávách č. 5/2008 ze dne 10. 12. 2008.
- [20] Novelizován církevním zastupitelstvem konaným dne 8. 6. 2010 v Praze a vyhlášen v Úředních zprávách č. 2/2010 ze dne 8. 6. 2010.
- [21] Novelizován církevním zastupitelstvem konaným dne 23. 11. 2013 v Praze a vyhlášen v Úředních zprávách č. 4/2013 ze dne 27. 11. 2013 jako prováděcí církevní předpis k Ústavě Církve československé husitské.
- [22] Církev československá husitská - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 14.02.2018]. Dostupné z: <http://ccsh.cz/dokumenty/1583-priloha-c-1-4-uz-c-4-2013-rad-duchovenske-sluzby-novelizace-2013.pdf>
- [23] *Základy víry Církve československé husitské*. Církev československá husitská - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 14.02.2018]. Dostupné z: http://ccsh.cz/dokumenty/2238-zakl_viry_tisk.pdf
- [24] *Zpráva o 174. zasedání ústřední rady 17. června 2016*, Interní dokument CČSH. Církev československá husitská - Úvodní stránka [online]. Dostupné z: <http://ccsh.cz/dokumenty/2743-174-ur-web.docx>
- [25] *Identita CČSH v duchovním životě a zbožnosti: sborník z teologické konference v Brně 26.-27.5.2016*. Praha: Církev československá husitská, 2016, 40 s. ISBN 978-80-7000-129-5.
- [26] *Konference Identita Církve československé husitské* pořádaná CČSH ve spolupráci s Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy, konaná ve čtvrtek 19. listopadu 2015
- [27] *OD HUSA K DNEŠKU*, Výstava k 90. Výročí Církve československé husitské, CČSH, Praha 2010, ISBN 978-80-7000-055-7

- [28] *Principy rozdělování příspěvků a dotací na Univerzitě Karlově pro rok 2017 – interní dokument Univerzity Karlovy.*
- [29] *Výroční zpráva Plzeňské diecéze za rok 2016, Plzeňská Diecéze CČSH - Výroční zpráva 2016. Plzeňská Diecéze CČSH - Úvod [online]. Dostupné z: <http://www.ccsoplzen.cz/stitky/10-uredni-deska/140-vyrocní-zprava-dieceze-za-rok-2016>*

Elektronické dokumenty:

- [30] LIDÉ A SPOLEČNOST Ročník 2014 SLDB Praha, 27. února 2014 Kód publikace: 170220-14 *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu.* Zpracoval: Odbor statistiky obyvatelstva, Český statistický úřad 2014, on-line dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>
- [31] SLATAVA, D., Tržní ceny nemovitostí | Tržní ceny, oceňování, realitní bublina v ČR, bydlení, realestateprices in CZ, realestatebubble in CZ[online]. Copyright © [cit. 13.08.2017]. Dostupné z: http://www.trzniceny.cz/wpcontent/uploads/2013/03/CNS_2013.ppt
- [32] *Český statistický úřad ČSÚ [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace*